

ZRÓŻNICOWANE POWIĄZANIA INTEGRACYJNE W AGROBIZNESIE A ROZWÓJ REGIONALNY I LOKALNY

DIVERSIFICATION OF INTEGRATIONAL LINKS OF AGRICULTURE WITH FOOD INDUSTRY IN REGIONAL AND LOCAL DEVELOPMENT

Postępujący proces globalizacji różnicuje miejsce regionów w strukturze gospodarki krajowej, tak z punktu widzenia gospodarczego, jak i społecznego. Jedne z regionów, wykorzystując coraz łatwiejszy przepływ towarów i kapitału ludzkiego, znacznie przyspieszają tempo swojego rozwoju, inne zaś pozostają na marginesie procesów rozwojowych. Istotne jest zatem poszukiwanie optymalnych proporcji między czynnikami egzogenicznymi i endogenicznymi determinującymi rozwój regionalny¹.

Procesy integracyjne bezpośrednio wpływają na kształtowanie się rynkowych warunków działania gospodarstw rolnych, przedsiębiorstw i innych podmiotów gospodarczych. Ta forma prowadzenia działalności gospodarczej może i powinna objąć swym zasięgiem wiele sfer życia społeczno-gospodarczego środowisk wiejskich, w tym m.in. wytwarzanie i zaopatrzenie gospodarstw w środki produkcji, skup wytwarzanych artykułów rolnych i ich przetwórstwo, handel hurtowy i detaliczny, świadczenie usług produkcyjno-bytowych, finansowanie działalności ludności.

W efektywnym rozwoju gospodarstw rolnych regionu i lokalnych jednostek przemysłu spożywczego istotną rolę odgrywają powiązania integracyjne – im bardziej są one zaawansowane, tym lepszy jest rozwój tych podmiotów. Adaptacja do gospodarki rynkowej i związki integracyjne zachodzące między ww. podmiotami mogą przybierać wiele form, przebiegać w różnym tempie i w wieloraki sposób. Przebieg tych procesów uzależniony jest od wielu czynników, takich jak: obszar gospodarstwa i struktura użytkowania ziemi, cel i kierunek produkcji, możliwości produkcyjne przemysłu spożywczego, reguły postępowania w kontaktach między uczestnikami stosunków rynkowych, zakres i natężenie ingerencji państwa itd.²

* dr inż., Uniwersytet Rzeszowski

¹ A. Czudec, *Czynniki kształtujące spójność ekonomiczną i społeczną regionu*, w: A. Czudec (red.), *Możliwości i bariery rozwoju regionu*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 13–14.

² Por. M. Gębska, T. Filipiak, *Podstawy ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych*, Wyd. SGGW, Warszawa 2006; P. Gierlicki, *Warunki rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w woje-*

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest analiza związków integracyjnych rolnictwa z przemysłem spożywczym i ich różnorodnych form występujących w województwie podkarpackim. Zaprezentowano m.in. takie formy związków integracyjnych, jak: kontraktacja, grupy producenckie, działalność spółdzielcza, giełdy towarowe i rynki hurtowe oraz klastry rolno-przemysłowe. W opracowaniu podjęto również próbę oceny wpływu ww. form powiązań na rozwój regionalny i lokalny. W sposób szczególny dokonano charakterystyki struktur klastrowych, a na końcu opracowania zamieszczono studium przypadku innowacyjnej formy powiązań, jaką jest klastr rolno-przemysłowy obejmujący swym działaniem również obszar Podkarpacia.

Przegląd i analiza wybranych form integracji

Warunki rynkowe stwarzają różnorodne możliwości zbytu wytwarzanych produktów rolnych. Powoduje to wiele dylematów, m.in. wahania producenta rolnego – jaką formę integracji wybrać, czy wchodzić, czy też nie wchodzić w układ współpracy, a jeśli tak, to na jakich warunkach. W celu syntetycznego ujęcia różnic pomiędzy wymienionymi wyżej formami integracji pionowej i poziomej zestawiono w tabeli 1 zarówno ich cechy sprzyjające, jak i ograniczające rozwój poszczególnych form integracji.

Rozwój gospodarki rynkowej sprawia, iż producent rolny nie jest w stanie właściwie odczytywać zawłości gry rynkowej, co znacznie utrudnia mu ulokowanie produktów w optymalnym miejscu zbytu. Problem ten może złagodzić integracja pionowa zarówno w formie kontraktacji, jak też tworzona na bazie grupy producenckiej współpracującej z firmą przetwórczą. Dotychczasowa historia funkcjonowania różnorodnych form powiązań integracyjnych dowodzi, że większość producentów rolnych jest skłonna do rezygnacji z samodzielności organizacyjnej, przy jednoczesnym zachowaniu odrębności ekonomicznej i prawnej. Stąd też w praktyce najbardziej popularną formą związków integracyjnych jest kontraktacja. Wynika to również z faktu, że forma ta nie wymaga zmiany stosunków własności i jest łatwa do zaakceptowania przez rolników. Rozwój tej formy integracji wynika także z niedoskonałości rynku surowców i produktów żywnościowych, a także ze wspierania jej przez instytucje publiczno-prawne kształtujące infrastrukturę rynku. Do rozwoju integracji kontraktowej zachęca rosnące ryzyko produkcji, wzrost produktywności kapitału i wydajności siły roboczej, wahania cen i konkurencja oraz uregulowania prawne dotyczące powiązań integracyjnych. Rozwój tego rodzaju integracji ograniczać może możliwość zbytu w ramach zdemonopolizowanego otoczenia, konieczność standaryzacji produktów, duża dojrzałość konsumpcyjna produktu rolnego oraz głęboki interwencjonizm w rynek rolny³.

wództwie podkarpackim, w: *Potencjał ekonomiczno-produkcyjny i możliwości jego wykorzystania w agrobiznesie Regionu Karpackiego w aspekcie integracji z Unią Europejską*, cz. 1, Konferencja Naukowa, Rzeszów 1999; A. Grontkowska, B. Klepacki, *Ekonomika i zarządzanie przedsiębiorstwem w agrobiznesie*, Wyd. Format-AB, Warszawa 2006; A. Kotala, *Czynniki rozwoju produkcji rolniczej w drobnych gospodarstwach ludności dwuzawodowej*, Wyd. AR w Krakowie, Kraków 1991; R. Manteuffel, *Ekonomika i organizacja gospodarstw rolniczych*, PWRiL, Warszawa 1981.

³ G.L. Cramer, C.W. Jensen, *Agricultural Economics and Agribusiness*, J. Wiley & Sons, Inc, New York 1991, s. 24–48.

Tabela 1. Charakterystyczne cechy wybranych form integracji pionowej i poziomej

Cechy Formy	Sprzyjające	Ograniczające
Kontrakcja	<ul style="list-style-type: none"> – gwarancja zbytu surowców i produktów rolnych, – redukcja wahań cen, – mniejsze naturalne ryzyko produkcyjne rolnika, – możliwość uzyskiwania wyższych cen, – obniżenie kosztów poszukiwania informacji rynkowej, – możliwość korzystania z oferowanego doradztwa specjalistycznego, – wzrost efektywności i wydajności, – poprawa planowania rozwoju gospodarstwa, – zachowanie odrębności ekonomicznej i prawnej przez rolnika, – przewaga konkurencyjna względem innych gospodarstw rolnych, – organizacja podaży surowców i produktów rol., – tworzenie i umacnianie się więzi integracyjnych pionowych, – wydłużenie okresu umowy wpływa na planowanie struktury produkcji i specjalizacji, a firmy przetwórcze mogą budować optymalne bazy surowcowe. 	<ul style="list-style-type: none"> – utrata przez rolnika samodzielności organizacyjnej, – ryzyko uzależnienia się od partnera rynkowego, – zagwarantowany rynek zbytu przed podjęciem decyzji o zawarciu kontraktu (sprzedaż na wolnym rynku zapewniałaby niekiedy wyższe ceny), – dobre stosunki z innymi partnerami rynkowymi narażone są na szwank, – wielkość gospodarstwa jest często mało atrakcyjna dla integratora, – partnerzy niekiedy nie są zainteresowani podpisaniem kontraktów (umów), – zdarzające się naruszenia zasad kontraktu na niekorzyść producenta (jednostka kontraktująca stanowi zdecydowanie silniejszą stronę w kontrakcie niż drobny producent).
Grupy producenckie	<ul style="list-style-type: none"> – możliwość uzyskania wyższych cen w zbyciu i płacenie niższych cen za środki produkcji dzięki zwiększeniu siły przetargowej na rynku, – łatwiejszy dostęp do informacji rynkowej i naukowej, – lepszy dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania (kredyty, gwarancje, zaliczki), – możliwość wspólnego inwestowania w urządzenia obsługujące dystrybucję oraz służące do wstępnego przetwarzania surowca, – eliminowanie wzajemnej konkurencji i zastępowanie jej współpracą (koopeacją). 	<ul style="list-style-type: none"> – producenci zrzeszeni w grupę producencką nie są zwolnieni od podatku dochodowego, mimo że działalność ta stanowi przedłużenie gospod. rolnego (co może zniechęcać samych zainteresowanych), – rolnicy są postrzegani jako szczególnie niezależni i niechętni do współpracy w imię obopólnej korzyści, – zorganizowane rynki zbytu, które najczęściej dokonują zakupu od producenckich grup marketingowych rozpoczynają dopiero swoją działalność, – rolnicy posiadają zbyt małe możliwości finansowe, by podjąć wymaganiom członkowskim grup producenckich, zaangażowania finansowego, jak też wkładu towarowego.

<p>Działalność spółdzielcza</p>	<ul style="list-style-type: none"> – spółdzielczość jest ruchem społecznym, gdyż społeczne są jego idee, organizacja i sposób działania, – spółdzielczość jest ruchem gospodarczym, gdyż służy zaspokajaniu potrzeb gospodarczych oraz bezpośrednio prowadzeniu działalności gospodarczej, – przeciwdziała ujemnym skutkom gospodarki rynkowej, – broni interesów swoich członków, – ogranicza rolę pośredników przechwytyjących dochody rolników, – łagodzi tendencje monopolistyczne, – zaspokaja szeroko pojęte potrzeby członków, – scala rozproszone środki finansowe ludności wiejskiej, – współuczestniczy w tworzeniu rynku lokalnego, – wykorzystuje lokalne surowce i miejscowe zasoby pracy, – broni interesów jednostek ekonomicznie słabych niezdolnych przeciwstawić się wymaganiom rynku, – demokratyzuje stosunki społeczne na wsi. 	<ul style="list-style-type: none"> – działalność większości spółdzielni na rynku lokalnym, które napotykać wiele trudności na wysoce konkurencyjnym rynku, – słaba popularyzacja idei spółdzielczych oraz pojawiające się poglądy negujące tę formę gospodarowania przyczyniają się do zaniku tej formy działalności.
<p>Giełdy towarowe i rynki hurtowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> – przyczyniają się do poprawy warunków prowadzenia działalności na rynku, zwłaszcza tak złożonym, jak rynek rolno-spożywczy, – sprzyjają organizacji i ułatwiają kontakty handlowe, – cechy giełdy sprawiają, że funkcjonuje niekiedy na zasadach rynku doskonałego, gdyż proces ustalania cen oraz zawierania transakcji przebiega niezależnie od osobistych czy przedmiotowych preferencji uczestników sesji giełdowych, – działalność rynków hurtowych powoduje wzrost sprzedaży artykułów rolno-spożywczych, co przyczynia się do wzrostu dochodów producentów, – rynki hurtowe gwarantują niższe koszty, wyższą sprawność, większe bezpieczeństwo dla handlujących i odbiorców oraz klientów, skracają kanały dystrybucji, czas obrotu, chronią środowisko naturalne i klientów oraz dają większą zdolność konkurowania z sieciami zagranicznych sklepów, – rynki hurtowe tworzą centra logistyczne, których zadaniem jest ułatwienie obrotu towarowego. 	<ul style="list-style-type: none"> – zawieranie transakcji giełdowych nie wymaga okazywania ich przedmiotu „in natura”, nie jest też konieczna obecność właściwych nabywców i zbywców, co niekiedy może skłaniać do pewnych nadużyć.

<p>Klasy</p>	<ul style="list-style-type: none"> – podmioty skupione w klastrze odno- szą lepsze efekty ekonomiczne dzięki współpracy niż działając osobno, – wspólne operacje umożliwiają osią- ganie wyższej konkurencyjności, – pozwalają uzyskiwać wyższą produk- tywność, efektywność działania dzięki dostępowi do specjalistycznych i tań- szych zasobów, wykwalifikowanych pracowników, aktualnej informacji rynkowej czy instytucji otoczenia biz- nesowego, – zwiększają zdolność firm do innowa- cji dzięki poprawie przepływu informa- cji oraz wiedzy i umiejętności, – ich działalność sprzyja przedsiębior- czości, zmniejszając bariery wejścia na rynek, – umożliwiają szybszy rozwój infra- struktury, niekiedy tworzonej specjal- nie pod ich potrzeby, – przynosi szereg korzyści firmom skupionym w klastrze, instytucjom ba- dawczym oraz uczelniom, jak też bli- skiemu i dalszemu otoczeniu. 	<ul style="list-style-type: none"> – utrata przez firmę wchodzącą w struk- turę klastrową samodzielności organiza- cyjnej, – współpraca firm na odpowiednim po- ziomie wymaga mocnego zaangażowa- nia i inwestycji w wiedzę, menedżerów, wykwalifikowanych pracowników, – efektywność funkcjonowania klastra wymaga ciągłego dążenia do rozwoju, przewodzenia analitycznych badań i wprowadzania innowacji, – chęć współpracy wymaga zaufania w stosunku do innych podmiotów ze swo- jej branży (postrzeganym jako konku- rencji), ale też władzom publicznym, które w pewnym stadium rozwoju ini- cjatywy tworzenia klastra winny stać się aktywną stroną, – brak uregulowań formalno-prawnych zniechęca potencjalne podmioty do po- dejmovania podobnych inicjatyw.
---------------------	---	--

Źródło: opracowanie własne.

Znacznie mniej popularną formą integracji rolników, głównie z uwagi na wymie-
nione wcześniej jej negatywne cechy, jest grupa producencka. Grupa marketingowa,
będąc jej zaawansowaną formą, powoduje, że staje się ona integratorem pionowym
i tworzy oddolny łańcuch integracyjny, co powinno zachęcać producentów rolnych do
uczestnictwa. Ten typ pionowego łańcucha integracyjnego, tworzonego na bazie grupy
marketingowej, uważany jest bowiem za bardziej korzystny dla rolników niż integracja
pionowa, gdzie rolę integratora pełni zazwyczaj firma nierolnicza.

Możliwości pokonania barier rozwojowych spółdzielczości, jako jednej z form in-
tegracji producentów rolnych, można upatrywać w procesie konsolidacji spółdzielni,
i to głównie w spółki prawa handlowego. Przykładowo w branży mleczarskiej pozwo-
lić to może na utrzymanie spółdzielni dostawców mleka, które zaopatrują spółkę mle-
czarską w surowiec. Równocześnie małe przetwórnice mogą specjalizować się w pro-
dukcji ograniczonego asortymentu na dużą skalę. Ten kierunek restrukturyzacji skłania
do modernizacji linii przetwórczych, a przełamanie bariery jakości surowca może się
dokonać tylko na płaszczyźnie współpracy z rolnikami⁴.

⁴ A. Ostromecki, *Czynniki warunkujące rozwój integracji pionowej w rolnictwie górskim regionu karpackiego*, AR w Krakowie, Kraków 2001, s. 51.

Analizując kierunki zmian i tendencje w Unii Europejskiej, należy podkreślić, iż niemal w każdym kraju członkowskim UE funkcjonują inne organizacje, chociaż wyodrębniają się pewne cechy i formy wspólne, wśród których można wyróżnić:⁵

- organizacje branżowe producentów (związki branżowe),
- organizacje rolnicze ogólne (krajowe, wyznaniowe, regionalne itp.),
- izby rolnicze,
- organizacje rolnicze typu związków zawodowych.

Można sądzić, iż obecnie dokonują się zasadnicze procesy konsolidacji tych organizacji (wzajemne przenikanie się, rozwój związków koordynacyjnych) oraz tworzenia organizacji w „ciągach technologicznych” (producentów, przetwórców, handlowców – np. zbóż), a więc postępuje integracja pionowa i pozioma. Warto w tym miejscu wskazać na kilka cech wspólnych charakteryzujących te organizacje, które są:

- powszechne, choć w większości krajów są dobrowolne,
- dobrze zorganizowane na szczeblu krajowym, mimo istnienia kilku związków podstawowych w danym kraju, kilkunastu branżowych i licznych regionalnych,
- integrowane często w system krajowy związków rolniczych.

W większości przypadków powyższe związki wykazują się siłą i trwałością, przede wszystkim w głównych dla danego kraju branżach. W praktyce związki współtworzą i współrealizują zasady Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) dla danego sektora produkcji i rynku rolnego⁶.

Struktury klastrowe a rozwój regionalny i lokalny

Specyficzną formą przestrzennej organizacji sektorów wysokich technologii są klastry, nazywane również gronami bądź wiązkami przemysłowymi. Wykształcenie się swoistej tkanki instytucjonalno-organizacyjnej w postaci klastra warunkuje we współczesnej gospodarce opartej na wiedzy osiągnięcie i utrzymanie przewagi konkurencyjnej na szczeblu międzynarodowym, globalnym, lokalnym i regionalnym. W literaturze przedmiotu klastry są uważane za najbardziej dojrzałe formy organizacji produkcji z punktu widzenia zdolności do podtrzymywania rozwoju⁷.

Koncepcja klastrow i polityka rozwoju regionów w oparciu o grona jest tematyką nabierającą szczególnego znaczenia w ostatnich dekadach. Wielu światowych badaczy wskazuje na pozytywne aspekty tworzenia regionalnych klastrow przemysłowych, mających wpływ na zwiększenie konkurencyjności i rozwój przedsiębiorstw oraz związany z nim rozwój całego regionu. Zainteresowanie fenomenem klastrow zaowocowało przedstawianiem w literaturze przedmiotu licznych studiów przypadku funkcjonowania gron, powstawaniem inicjatyw i programów rozwoju klastrow oraz wyłonieniem koncepcji polityki opartej o klastry⁸. W literaturze, zwłaszcza wśród polskich autorów,

⁵ A. Czyżewski, A. Henisz-Matuszczak, *Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium porównawcze struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych*, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2004, s. 63.

⁶ A. Czyżewski, A. Henisz-Matuszczak, *Rolnictwo...*, op. cit., s. 64.

⁷ A. Oleksiuk, *Konkurencyjność regionów a parki technologiczne i klastry przemysłowe*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Warszawa 2009, s. 79.

⁸ T. Brodzicki, S. Szultka, P. Tamowicz, *Polityka wspierania klastrow. Najlepsze praktyki. Rekomendacje dla Polski*, IBnGR, Gdańsk 2004, s. 5; cyt. za: B. Pławgo (red.), *Klastry gospodarcze jako czynnik rozwoju regionu*, PWSliP w Łomży, Łomża 2008, s. 9.

wskazuje się przede wszystkim na pozytywne aspekty powstawania grom i ich wpływ na rozwój gospodarki. Jednak autorzy zagraniczni dostrzegają również negatywne strony klastrów. Według H. Rochy⁹ klastry mogą mieć negatywny wpływ na rozwój regionu w przypadku: regionów z nielicznymi klastrami; klastrów wyspecjalizowanych tylko w jednej branży przemysłu; klastrów wpływających na tworzenie efektu przeciążenia i podziałów społecznych w regionie.

Kluczowym zadaniem klastrów jest pobudzanie współpracy między podmiotami gospodarczymi, stymulowanie procesów innowacyjnych, a dzięki temu uzyskanie lepszej konkurencyjności przedsiębiorstw funkcjonujących w klastrze. Efektywnie funkcjonujący klastrowy prowadzi do wzrostu produktywności przedsiębiorstw ze względu na dostęp do tanich, wyspecjalizowanych czynników produkcji oraz różnorodnych nakładów wykorzystywanych w działalności produkcyjnej, gwarantując jednocześnie ich wysoką jakość. Struktury klastrowe ze względu na geograficzną bliskość wielu tzw. kluczowych graczy stymulują i wspierają innowacyjność podmiotów gospodarczych. Ponadto rozwijający się klastrowy charakteryzuje dynamiczny wzrost liczby przedsiębiorstw, co umożliwi powstawanie nowych, często bardzo wartościowych miejsc pracy. Jednocześnie należy podkreślić, że funkcjonowanie innowacyjnego klastra poprzez efekty zewnętrzne, np. proces technologicznego rozlewania się, oddziałuje na inne gałęzie lokalnej czy regionalnej gospodarki, prowadząc do wzrostu jej międzynarodowej pozycji konkurencyjnej¹⁰.

Na gruncie nowoczesnej teorii aglomeracji wymienia się wewnętrzne korzyści skali jako czynnik wyjaśniający, dlaczego firmy koncentrują swoją aktywność w określonych lokalizacjach. Równoległe wskazuje się na tzw. zewnętrzne korzyści skali, których cechą charakterystyczną jest to, że są one zasobem branżowo-specyficznym, który może zostać wykreowany, gdy firmy z tej samej branży będą lokować swoją działalność w tym samym regionie. Rozmiar tych korzyści zależy od liczby firm z danej branży skoncentrowanych w danej lokalizacji. Efektem występowania zewnętrznych korzyści skali są obniżki kosztów jednostkowych w każdej firmie z branży, gdy wzrasta liczba przedsiębiorstw z tejże branży w regionie¹¹.

Badania praktyczne prowadzone w ramach projektu Innobarometr oraz analizy różnych komisji europejskich dotyczące rozwoju klastrów we wszystkich krajach UE wskazują konkretne wskaźniki pozytywnych efektów działania w klastrze:¹²

- przedsiębiorstwa działające w klastrze są bardziej innowacyjne niż te, które w nich nie działają,
- wzrost ekonomiczny przedsiębiorstw jest powiązany ze stopniem rozwoju klastra,
- organizacje w klastrze zwracają uwagę na korzyści płynące z przepływu wiedzy i wzrostu umiejętności,

⁹ H. Rocha, *Entrepreneurship and Development: the Role of Clusters*, „Small Business Economic” 2004, Vol. 23, No. 5, p. 391; cyt. za: B. Plawgo (red.), op. cit., s. 9.

¹⁰ A. Oleksiuk, *Konkurencyjność regionów...*, op. cit., s. 82.

¹¹ M. Gorynia, B. Jankowska, *Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008, s. 31.

¹² L. Knop, *Szanse i bariery rozwoju klastrów technologicznych w Polsce*, http://dlafirmy.info.pl/2776_szanse_i_bariery_rozwoju_klastrow_tehnologicznych_w_polsce_h tm (dostęp w dniu 07.06.2011 r.).

- 85% firm działających w klastrach uważa, że inicjatywa poprawiła ich konkurencyjność,
- firmy w klastrach rejestrują więcej znaków towarowych (29% vs. 14%) i uzyskują więcej patentów (29% vs. 12%),
- przedsiębiorstwa w klastrach zlecają więcej badań (41% vs. 20%) i ograniczają własne (44% vs. 53%),
- przedsiębiorstwa w klastrze oczekują poprawy usług wsparcia.

Warto podkreślić w tym miejscu, iż w ramach Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego realizowane jest działanie 1.3 – Regionalny system innowacji, którego celem jest tworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego i wzrostu potencjału innowacyjnego w regionie oraz transferu wiedzy. W ramach tego działania wsparcie uzyskują w szczególności przedsięwzięcia z zakresu regionalnej i lokalnej infrastruktury wsparcia innowacji oraz tworzenia i rozwoju procesów innowacyjnych w gospodarce regionu. Działanie realizowane jest poprzez następujące typy projektów:¹³

- wspieranie tworzenia nowych lub rozwoju istniejących parków naukowo-technologicznych, parków przemysłowych, inkubatorów technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości akademickiej, centrów innowacji, innowacyjnych klastrów przemysłowych, laboratoriów świadczących usługi innowacyjne dla przedsiębiorstw itp.;
- dotacje na prowadzenie prac rozwojowych przez jednostki naukowe oraz przedsiębiorstwa zmierzające do opracowania i komercjalizacji innowacji produktowych, usługowych bądź organizacyjnych;
- budowanie sieci komunikacji między gospodarką a nauką w regionie;
- dotacje na prowadzenie badań rozwojowych na potrzeby innowacyjności gospodarki regionu;
- wsparcie przedsięwzięć polegających na tworzeniu bazy służącej kształceniu praktycznemu w zakresie nowoczesnych technologii.

Klaster „Dolina Ekologicznej Żywności” – studium przypadku

Klaster „Dolina Ekologicznej Żywności” (DEŻ) to pierwszy w Polsce klaster zrzeszający różne podmioty działające na rzecz promowania i rozwoju żywności ekologicznej. Klaster ma charakter otwarty – do jego struktur mogą przystąpić podmioty i organizacje zainteresowane rozwojem produkcji ekologicznej żywności na terenie Polski Wschodniej (lubelskie, podkarpackie, świętokrzyskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie). Członkami klastra DEŻ są:¹⁴

1. Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB
2. Stowarzyszenie „EkoLubelszczyzna”
3. Podkarpacka Izba Rolnictwa Ekologicznego
4. Brzost-Eko Sp. z o.o.
5. Elżbieta Janik-Tymińska „Magiczny Ogród”
6. „BIOAVENA” Sp. z o.o.

¹³ D. Bobrecka-Jamro, W. Jastrzębska, E. Szpunar-Krok, B. Tuziak (red.), *Klustry w agrobiznesie. Uwarunkowania funkcjonowania i wpływ na rozwój lokalnej przedsiębiorczości*, Difin, Warszawa 2008, s. 57.

¹⁴ *Klaster Dolina Ekologicznej Żywności*, <http://www.dolinaeko.pl/> (dostęp w dniu 17.05.2011 r.).

7. BIO CONCEPT Bogusław Bednarz
8. Barwy Zdrowia
9. Ekologiczne P.P.H.U. BIO-EKO Marian Wójtowicz
10. „CHMIEL” Sławomir Chmiel
11. JK Sp. z o.o.
12. Ekoland

Zasadniczym celem projektu¹⁵, w ramach którego funkcjonuje klastr, jest wsparcie rozwoju klastra Doliny Ekologicznej Żywności jako ponadregionalnej struktury współpracy. Celami szczegółowymi klastra są:

- rozwój współpracy klastrowej między ośrodkami naukowymi, podmiotami działającymi na rzecz innowacyjności oraz przedsiębiorcami zajmującymi się produkcją, przetwórstwem i dystrybucją produktów ekologicznych;
- podniesienie konkurencyjności i innowacyjności uczestników klastra poprzez wprowadzanie nowych lub udoskonalonych produktów i usług;
- zwiększenie skali produkcji ekologicznej oraz wzrost liczby miejsc pracy w sektorze produkcji ekożywności (m.in. poprzez bliską współpracę sieciową i promowanie wspólnej oferty produktów i usług klastra);
- poprawa dostępu uczestników klastra do kompleksowej informacji i wiedzy w zakresie produkcji, przetwórstwa i marketingu produktów ekologicznych (m.in. poprzez uruchomienie tematycznego portalu z systemem usług informatycznych);
- zwiększenie popytu na produkty ekologiczne wśród potencjalnych konsumentów (m.in. poprzez działania uświadamiające i promocyjne).

Strategia Doliny Ekologicznej Żywności, jak deklarują jej twórcy, będzie stanowiła punkt wyjścia dla kolejnych projektów, wprowadzających w życie idee DEŻ. Występowanie pojedynczego rolnika w strukturze Doliny ma wzmocnić jego pozycję konkurencyjną na rynku. Docelową strukturą Doliny Ekologicznej Żywności jest klastr, czyli sieć współpracujących i jednocześnie konkurujących podmiotów gospodarczych, związanych z określoną branżą, zlokalizowanych w geograficznym sąsiedztwie i wspieranych przez miejscowe władze, zaplecze naukowo-badawcze, instytucje i organizacje społeczne. Jeśli za pojedynczy klastr będzie rozumiana grupa producencka w określonym obszarze rolnictwa, wówczas Dolina Ekologicznej Żywności stanie się „klastrem klastrów”. Udział w realizacji projektu będzie polegał głównie na wsparciu intelektualnym i rzeczowo-technicznym poprzez uczestnictwo w konsultacjach społecznych oraz zaangażowanie w prace związane z kreacją Doliny Ekologicznej Żywności.

Podsumowanie

Analiza wybranych form integracji pionowej i poziomej w gospodarce żywnościowej prowadzi do wniosku, że niezbędne jest wsparcie tych form przez politykę państwa. Rozwój tego sektora władze państw unijnych wiąże z poprawą jego konkurencyjności. Sektor publiczny angażuje się zatem w szeroko rozumianą promocję krajową i zagraniczną produktów rolno-spożywczych. Pomoc skierowana do spółdzielni produkcyjnych, zaopatrzenia i zbytu, grup producenckich i marketingowych, struktur klastrowych, giełd towarowych i rynków hurtowych w celu poprawy efektywności

¹⁵ Projekt „Rozwój klastra Dolina Ekologicznej Żywności” nr POPW.01.04.03-00-013/09-00 współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013.

produkcji i obrotu produktów żywnościowych to podstawowe przesłanki budowy równowagi w łańcuchu żywnościowym oraz rozwoju regionalnego i lokalnego.

Wsparcie inwestycyjne kierowane głównie do spółdzielni, grup producenckich funkcjonujących w rolnictwie oraz małych zakładów przetwórstwa spożywczego oraz firm uzyskujących niewielki zysk jest przejawem zmian i kierunków przekształceń polskiego sektora rolno-spożywczego. Pomoc ta jest udzielana przede wszystkim zakładom funkcjonującym na obszarach o niekorzystnych bądź trudnych warunkach produkcji. Ponadto realizowana polityka powinna być skierowana na innowacyjność w zakresie dostosowania produkcji rolniczej do stale rosnących wymagań przetwórstwa i potrzeb odbiorców finalnych.

Natomiast biorąc pod uwagę potencjalne korzyści, jakie mogą płynąć z efektywnie funkcjonujących struktur klastrowych, należy podkreślić, iż uzyskiwane pozytywne efekty mają istotne znaczenie również dla gospodarki lokalnej, regionalnej czy wreszcie narodowej. Sprawnie funkcjonujące powiązania klastrowe istotnie wpływają na wzrost produktywności lokalnych firm dzięki dostępowi do względnie niedrogich specjalistycznych czynników produkcji oraz poprzez różnorodne nakłady produkcyjne. Ponadto geograficzna bliskość podmiotów współdziałających w układzie klastra stanowi siłę napędową ich innowacyjności i konkurencyjności.

BIBLIOGRAFIA

- Bobrecka-Jamro D., Jastrzębska W., Szpunar-Krok E., Tuziak B. (red.) 2008.** *Klasy w agrobiznesie. Uwarunkowania funkcjonowania i wpływ na rozwój lokalnej przedsiębiorczości*, Difin, Warszawa.
- Brodzicki T., Szultka S., Tamowicz P. 2004.** *Polityka wspierania klastrów. Najlepsze praktyki. Rekomendacje dla Polski*, IBnGR, Gdańsk.
- Cramer G.L., Jensen C.W. 1991.** *Agricultural Economics and Agribusiness*, J. Wiley & Sons, Inc, New York.
- Czudec A. 2009.** *Czynniki kształtujące spójność ekonomiczną i społeczną regionu*, w: A. Czudec (red.), *Możliwości i bariery rozwoju regionu*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Czyżewski A., Henisz-Matuszczak A. 2004.** *Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium porównawcze struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych*, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań.
- Gębska M., Filipiak T. 2006.** *Podstawy ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych*, Wyd. SGGW, Warszawa.
- Gierlicki P. 1999.** *Warunki rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim*, w: *Potencjał ekonomiczno-produkcyjny i możliwości jego wykorzystania w agrobiznesie Regionu Karpackiego w aspekcie integracji z Unią Europejską*, cz. I, Konferencja Naukowa, Rzeszów.
- Gorynia M., Jankowska B. 2008.** *Klasy a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa.
- Grontkowska A., Klepacki B. 2006.** *Ekonomika i zarządzanie przedsiębiorstwem w agrobiznesie*, Wyd. Format-AB, Warszawa.
- Klaster Dolina Ekologicznej Żywności*, <http://www.dolinaeko.pl/>, 17.05.2011.

- Knop L. 2011.** *Szanse i bariery rozwoju klastrów technologicznych w Polsce*, http://dlafirmy.info.pl/2776_szanse_i_bariery_rozwoju_klastrow_technologicznych_w_polsce.htm 07.06.2011.
- Kotala A. 1991.** *Czynniki rozwoju produkcji rolniczej w drobnych gospodarstwach ludności dwuzawodowej*, Wyd. AR w Krakowie, Kraków.
- Manteuffel R. 1981.** *Ekonomika i organizacja gospodarstw rolniczych*, PWRiL, Warszawa.
- Oleksiuk A. 2009.** *Konkurencyjność regionów a parki technologiczne i klastry przemysłowe*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Warszawa.
- Ostromęcki A. 2001.** *Czynniki warunkujące rozwój integracji pionowej w rolnictwie górskim regionu karpackiego*, AR w Krakowie, Kraków.
- Plawgo B. (red.) 2008.** *Klastry gospodarcze jako czynnik rozwoju regionu*, PWSiIP w Łomży, Łomża.
- Rocha H. 2004.** *Entrepreneurship and Development: the Role of Clusters*, „Small Business Economic”, Vol. 23, No. 5.

STRESZCZENIE

Agrobiznes jest częścią gospodarki, w której istnieją największe możliwości rozwoju wszelkich związków integracyjnych. Procesy integracyjne w agrobiznesie powodują powstawanie korzyści oraz pewnych ograniczeń w procesie podejmowania decyzji. Można je rozpatrywać z punktu widzenia integratora i integrowanych rolników, ale także z punktu widzenia układów integracyjnych (pionowych i poziomych) oraz podmiotów pozostających poza tymi układami, np. zakładów przetwórczych nieprowadzących kontraktowej integracji pionowej albo rolników pozostających poza zespołem producenckim.

Prawidłowo funkcjonujące, jak również tworzące się struktury integracyjne występujące w gospodarce są jednym z istotnych warunków jej dynamicznej ekspansji. Innowacyjne struktury integracyjne o charakterze klastrów przemysłowych stanowią zasadniczy element potencjału gospodarczego Podkarpacia. Wśród głównych korzyści wynikających z funkcjonowania klastra można wymienić: wyższą efektywność funkcjonowania firm, wyższy poziom innowacyjności oraz wzrost poziomu przedsiębiorczości w regionie. Prawidłowo funkcjonujące klastry to również gwarancja nowych miejsc pracy. Warunkiem rozwoju tego typu powiązań integracyjnych jest wielopłaszczyznowe wsparcie środowiska lokalnego.

SŁOWA KLUCZOWE: różnicowanie, związki integracyjne, rolnictwo, przemysł spożywczy, rozwój

SUMMARY

Agribusiness is a part of economy, where there are the biggest possibilities of development for all integrated relations. Processes of integration in agribusiness cause formation of advantages, as well as certain limitations in decision process. They can be considered from the perspective of integrator and integrated farmers, but also from the perspective of integrated systems (vertical and horizontal) as well as subjects outside these systems, e.g. processing institutions, which do not carry out contract vertical integration or farmers outside producers' groups.

A proper functioning, including emerging integration systems in a given economy serve as one of the essential conditions for its dynamic expansion. Innovative integration structure of an industrial cluster type are essential constituents of Podkarpackie economic potentials. Greater performance efficiency in companies, higher levels of innovation and increased entrepreneurial activity in the region are among the benefits accruing from the existence of a cluster here. A properly managed cluster is also guarantee for creation of new jobs. The development of integrative linkages is hinged on a multi-faceted support from the local environment.

KEYWORDS: diversification, integrational links, agriculture, food industry, development